

ERGASHGAN QO`SHMA GAPLAR TAHLILI

Abdug'aniyeva Gulsanam
Andijon davlat pedagogika instituti
filologiya fakulteti
o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi
301- guruh talabasi
murodjonabduganiyev36@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ergashgan qo'shma gaplar tahlili haqida so'z yuritilgan. Shuningdek, ergashgan qo'shma gaplar yuzasidan mashqlar berilgan bo'lib metodlar orqali tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ergashgan qo'shma gaplar, gap tahlili, bog'lovchilar, ko'makchilar, yuklamalar, sodda gaplar, qo'shma gaplar, bog'langan qo'shma gaplar.

Ona tili darslarini o'qitishning samarali usullarini qo'llash bugungi kun o'qituvchisining asosiy vazifasidir. O'quvchilar ona tili darslaridan yozma va og'zaki savodxonlikni mukammal darajada o'zlashtirsa, o'qituvchi o'z maqsadiga erishgan bo'ladi.

Bugungi kunda zamon talabi darajasida dars o'tish uchun o'qituvchidan izlanuvchanlik, tirishqoqlik, bilimdonlik va fidoyilik talab etiladi.

Bugungi kun o'qituvchisi innovatsion texnologiyalardan foydalanishi, dars o'tishda noan'anaviy usullardan samarali foydalanishi, o'z faniga doir yangiliklardan xabardor bo'lishi, o'quvchilarning bilim salohiyatiga mos ravishda individual ishlay olishi kerak. Ona tili va adabiyot fani o'qituvchi sifatida nutqi ravon va boy bo'lishi lozim.

Dars jarayonida mavzu yuzasidan muammoli vaziyat yaratilsa, aniqlansa va bu vaziyat bartaraf etilsa, o'quvchilar mavzuni puxta o'rganishadi va maqsadga erishiladi.

Ona tili darslarida turlicha muammoli vaziyatlarni yaratish mumkin. Masalan, tilga oid dalillarni tahlil qilish asosida, mavzularni bir – biriga taqqoslash asosida va h.k.

Muammoli vaziyat yaratish o'qituvchining bilimi va mahoratiga bog'liq.

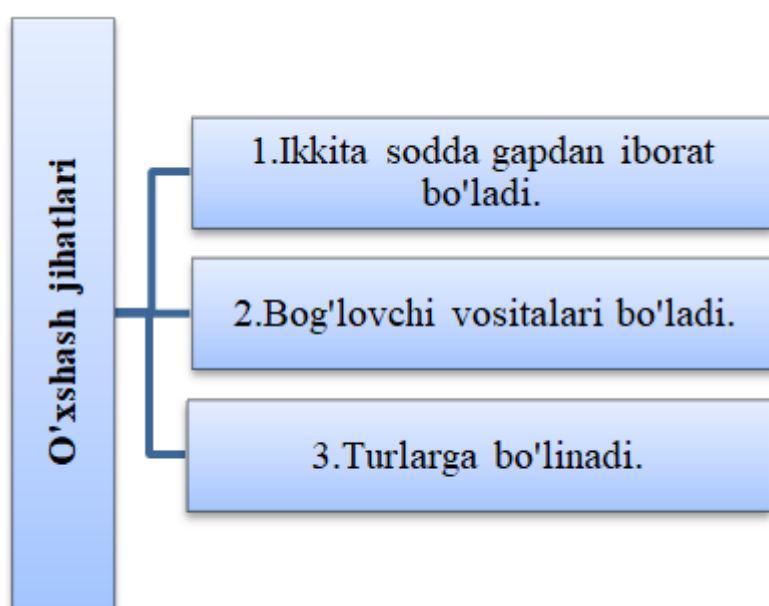
Dars samaradorligini oshirishda innovatsion texnologiyalarning ahamiyati kattadir. Bu orqali o'quvchining faolligi oshadi, bilimi yanada mustahkamlanadi. O'quvchi mantiqiy fikrlashni va bu orqali o'z fikrini erkin bayon etishni o'rganadi.

Ta'limning ushbu turiga muvofiq o'quvchilar bilan didaktik o'yinlar, mavzu yuzasidan munozaralar, musobaqalar tashkil etiladi.

Yangi pedagogik texnologiyalarga asosan o'quvchi mavzuni tayyor holda o'zlashtirib olmay, uning ma'no-mazmunini tushunishi, izlanishi, ijodiy yodashishi zarur.

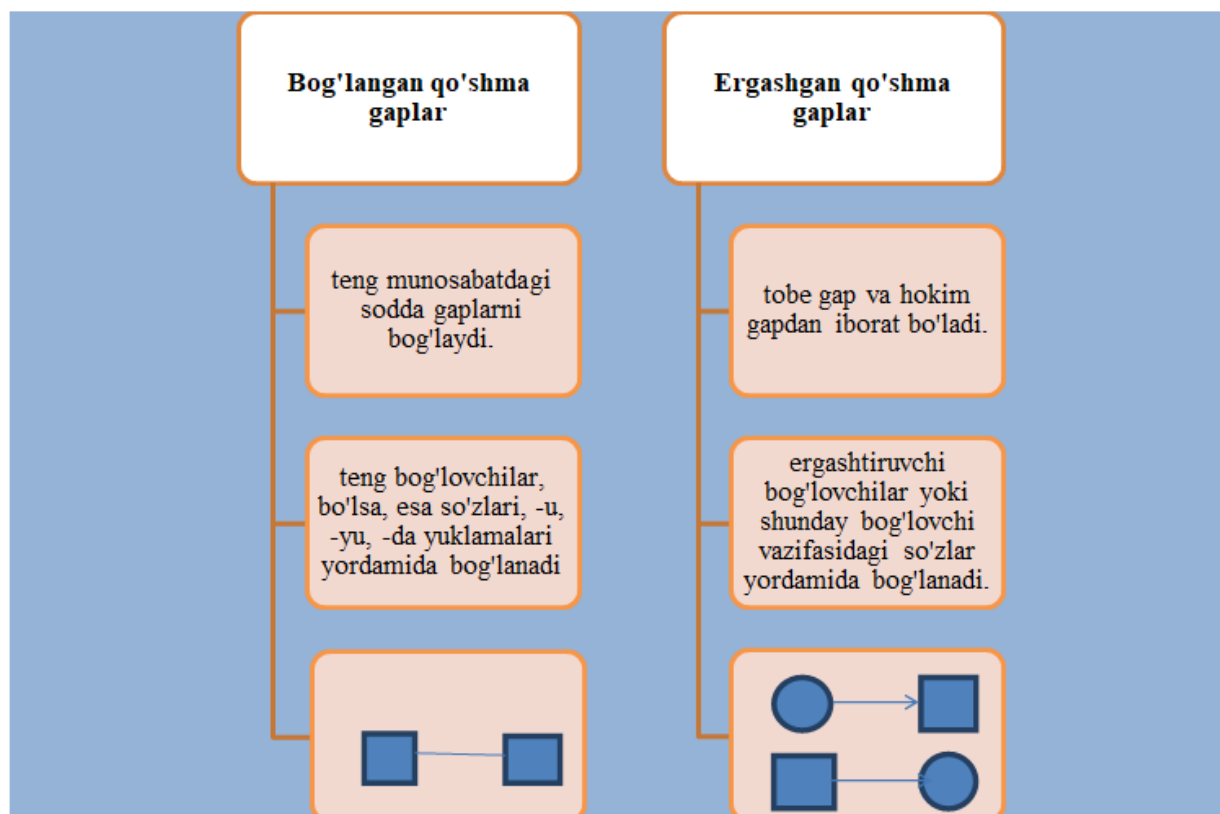
9- sinf darsligida berilgan "Ergashgan qo'shma gaplar" mavzusini ham o'quvchilar o'zlashtirishga qiynalishadi. Biz bo'lajak o'qituvchilarning vazifamiz bu mavzularni oson va qiziqarli tarzda o'quvchilarga tushuntirishdir. Bunda turli metodlardan foydalanishimiz mumkin.

"Taqqoslash" metodi. Bunda o'quvchilar bog'langan va ergashgan qo'shma gaplarning o'xshash va farqli jihatlarini bir- biriga taqqoslab misollar keltirishadi.

Bilib oling. Ergashgan qo'shma gaplar tarkibida nechta gap bo'lishidan qat'i nazar, doimo ikki qismdan tashkil topadi: 1) bosh gap; 2) ergash gap. Mazmuni izohlanayotgan gap bosh gap, bosh gap mazmunini izohlayotgan gap ergash gap hisoblanadi.

Farqli jihatlari

“Kim zukko?” o'yini. O'quvchilar ikki guruhga bo'linadi.

1-guruh o' dagi gaplarni yozadi.

2-guruh s dagi gaplarni topadi.

-ki
yuklamasi
bosh gap
tarkibida
keladi

-sa shart
mayli
ergash
gan

1. Fikr tiniq bo'lsa, nutq ravon va chiroyli bo'ladi.

2. Kimda aql oz bo'lsa, unda shuhratparastlik shunchalar kuchayar.

3. Shuni bilingki, bitta so'z yuzta shamshirdan o'tkirroqdir.

4. Shuni unutmaginki, g'alvirda suvturmas.

5. Inson qanchalik kamtar bo'lsa, u shunchalik maqtovga loyiqdir.

6. Kimning yuragida yaxshilik bo'lsa, u doimo boshqalarga Yaxshilikni ravo ko'radi.

7. Endi sizlarga muborak topshiriq shuki, har biringiz alohida-alohida ketasiz.

8. Shunday odamlar borki, ular bilan gaplashib bahra olasan.

9. Nimaiki senga zarar keltirsa, o'sha narsani boshqalarga ham ravo ko'rma.

10. Shu narsa ayonki, tabiat ham shu rang ta'siriga tushib qoladi.

1. Guruh: 3-, 4-, 7-, 8-, 10- gaplarni yozadi.
2. Guruh: 1-, 2-, 5-, 6-, 9- gaplarni yozadi.

133- mashq. O'qituvchi matnni o'qib eshittiradi. O'quvchilar tinglab, ergashgan qo'shma gaplarni aniqlab, ularni ko'chiradi.

O'sha yetti ipni kim yoyib yuborsa, u olamni anvoyi gullarga burkaydiganday.

Shu narsa ayonki, tabiat ham shu rang ta'siriga tushib qoladi.

Bunga sabab shuki, gunafsha rang qog'ozdan varrak yasab uchirardim.

Shunisi qiziqarli ediki, ko'm-ko'k bahor osmoni bolalar uchirgan anvoyi rang varraklarga to'lib ketardi.

134- mashq. "Tahlil" metodi. Gaplarni ko'chiring. Bog'lovchi vositani toping va sodda gapga aylantiring.

Qayerda ahillik bo'lsa, o'sha yerda qut – baraka bo'ladi.

1. Bog'lovchi vosita: nisbiy so'zlar (qayerda...sa, o'sha yerda...)

2. Sodda gapga aylantirilganda: Ahillik bo'lgan yerda qut – baraka bo'ladi.

3. Qolipi:

O'simlikni qancha parvarish qilsang, shuncha mo'l hosil olasan.

1. Bog'lovchi vosita: nisbiy so'zlar (qancha...sa, shuncha...)

2. Sodda gapga aylantirilganda: O'simlikni parvarish qilganingda mo'l hosil olasan.

3. Qolipi:

Soy qanchalik tez oqsa, u shunchalik sayoz bo'ladi.

1. Bog'lovchi vosita: nisbiy so'zlar (qanchalik...sa, shunchalik...)

2. Sodda gapga aylantirilganda: Tez oqqan soy sayoz bo'ladi.

3. Qolipi:

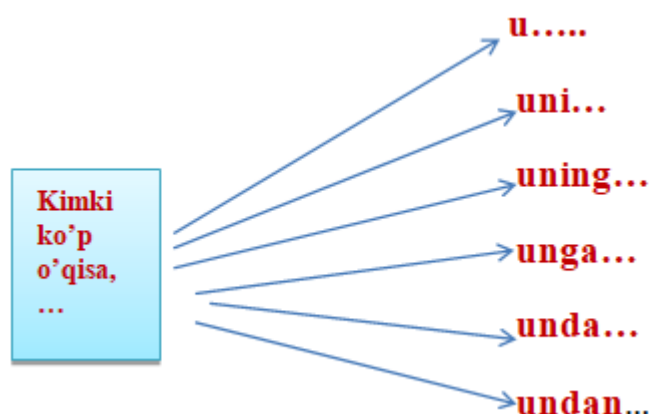

Odamlardan qolmasin deb, marosimni soat besh yarimga tayin qilganmiz .

1. Bog'lovchi vosita: deb so'zi.
2. Sodda gapga aylantirilganda: Odamlar ishdan qolmasligi uchun marosimni soat besh yarimga tayin qilganmiz.
3. Qolipi:

“Yelpig’ich” metodi asosida ergashgan qo’shma gap turlarini hosil qilish.

O’quvchilarning nutqini, mustaqil fikrlash qobiliyatini o’stirishda bunday metodlarning ahamiyati kattadir. O’quvchilar quyidagicha misol tuzishlari mumkin:

1. Kimki ko’p o’qisa, u maqsadiga erishadi.
(Ega ergash gapli qo’shma gap)
2. Kimki ko’p o’qisa, uni porloq kelajak kutadi.
(To’ldiruvchi ergash gapli q.g)
3. Kimki ko’p o’qisa, uning istiqboli porloq bo’ladi.
(Aniqlovchi ergash gapli qo’shma gap)

O’quvchilar ergash gapli qo’shma gap turlarini oson o’rganishlari uchun jadval orqali yodlash ham samara beradi.

Shuni ...-ki,...	To’ldiruvchi ergash gapli qo’shma gap
Shunga...-ki,...	To’ldiruvchi ergash gapli qo’shma gap
Shunda...-ki,...	To’ldiruvchi ergash gapli qo’shma gap
Shunisi...-ki,...	Ega ergash gapli qo’shma gap
Shunday...-ki,...	Aniqlovchi ergash gapli qo’shma gap

Shuki,...	Kesim ergash gapli qo'shma gap
Shunday...-ki,...	Hol ergash gapli qo'shma gap

Shunday olmoshi ergashgan qo'shma gapning ikki turi: aniqllovchi ergash gap va hol ergash gapni hosil qiladi.

Shunday odamlar borki, ular bilan gaplashib bahra olasan.

(aniqllovchi ergash gapli qo'shma gap)

Shunday yashaylikki, hamma havas qilsin.

(hol ergash gapli qo'shma gap)

“Orzular charxpalagi” metodi. O'quvchilar o'z orzularini bayon etishadi.

O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi, ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi usullarni qo'llab, mustahkam bilim berish bo'lajak o'qituvchilarning asosiy vazifamizdir. Mazkur vazifani bajarish uchun yuqoridagi kabi yangi metodlardan samarali foydalanish o'quvchilarning aqlan rivojlanishida, ma'nan kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. B.To'xliyeb, M.Shamsiyeva, T.Ziyodova "O'zbek tilini o'qitish metodikasi" 2006. –B 163.

-
2. 9-sinf ona tili darsligi N. M. Mahmudov, A. Nurmonov, A. Sh. Sobirov Toshkent- 2019. –B 17.
  3. B.To‘xliyev, M. Shamsiyeva, T. Ziyodova “O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi” 2006. –B 164.
  4. R.Sayfullayeva, B. Mengliyev, G. Boqiyeva, M. Qurbonova, Z. Yunusova, M. Abuzalova “Hozirgi o‘zbek adabiy tili” 2009. –B. 391.